

Jazyk právnych textov so zreteľom na špecifiká právnej lexiky

Mária IMRICHOVÁ

Abstrakt

Právne texty majú svoje jazykové špecifiká a jedným z nich je slovná zásoba ovplyvnená princípmi presnosti, jednoznačnosti, striktnej objektívnosti a informatívnosti, pričom právna norma musí obsiahnuť všetky možné situácie, na ktoré sa vzťahuje. V príspevku sa zameriavame jednak na chápanie právneho jazyka ako špecifického druhu odborného jazyka, jednak na niektoré osobitosti právnej lexiky a termínov.

Kľúčové slová

odborný jazyk, texty zákonov, právny termín, vlastnosti právnych termínov

Kontakt

Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta
maria.imrichova@unipo.sk

Štúdia vznikla ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA 1/0273/13 *Interdisciplinárna analýza jazyka právnych textov*.

1 Právny jazyk verzus „prirodzený“ jazyk

V čase všeobecnej globalizácie a z hľadiska cieľov nášho textu najmä európskej integrácie sa stala oblasť právnych noriem, zabezpečujúcich z centrálnych európskych inštitúcií jednotu a unifikáciu takmer všetkých oblastí života štátov, oblasťou, ktorá si vyžaduje pozornosť z viacerých (aj lingvistických) aspektov. Nie je cieľom nášho príspevku zaoberať sa problematikou prekladu európskych noriem do slovenčiny. Sústredíme sa na spôsob jazykovej komunikácie medzi normotvorcami a adresátmi slovenských noriem a poukážeme na niektoré špecifiká lexikálnych prostriedkov slovenských právnych noriem. Texty zákonov z hľadiska klasifikácie juristických textov patria medzi legislatívne texty. Podľa J. Mistríka (1993, s. 79) je pre ne typická jednoznačnosť, hutnosť, koncíznosť a kompaktnosť, sú maximálne koherentné a glutinačne uzavreté, mali by byť lingvisticky čisté. Zákony sú formulované v štátnom jazyku, a tým je podľa Ústavy SR a zákona o štátnom jazyku slovenský jazyk. Komunikácia medzi právotvorným subjektom a adresátom práva sa realizuje jazykom majúcim isté osobitosti. V odbornej právnickej verejnosti platí téza o existencii *právneho jazyka* a *prirodzeného jazyka*. Existencia právneho jazyka je priamo daná v legislatívnych pravidlách vlády SR a v legislatívnych pravidlách tvorby zákonov. V legislatívnych pravidlách vlády SR sa v časti *Základné požiadavky kladené na zákon* v článku 4 (s. 3 – 4) uvádza, že zákon musí byť zrozumiteľný,

terminologicky presný a jednotný, možno v ňom používať len správne a právne ustálené pojmy a správnu právnu terminológiu; v zákone sa musí dbať na jazykovú a štylistickú správnosť a všeobecnú zrozumiteľnosť textu, nemožno používať slová alebo slovné spojenia, ktoré nezodpovedajú kodifikovanej podobe štátneho jazyka. Podobne sa v prílohe č. 2 k legislatívnym pravidlám vlády SR v časti *Právny jazyk* (s. 27) stanovuje, že návrh právneho predpisu musí byť terminologicky presný, jazykovo a štylisticky správny podľa pravidiel slovenského pravopisu. Priamo v zákone sa neuvádza odkaz na jazykové kodifikačné príručky. Iba v pravopisných pravidlách sa totiž tvorca i používateľ právnych noriem o štylizácii či význame slov dozvie málo. Samotné vyčlenenie právneho jazyka a prirodzeného jazyka (vysvetlenie chápania termínu prirodzený jazyk sme v žiadnej právnej príručke nenašli) svedčí o istej arogantnosti tejto society voči bežnému používateľovi jazyka a adresátovi právneho textu najmä preto, že ide o oblasť, ktorej má rozumieť každý, kto ovláda štátny jazyk. Texty zákonov nie sú určené iba právnikom, ale všetkým občanom (máme na mysli mnohé legislatívne texty týkajúce sa situácií, v ktorých sa bežný občan v priebehu života ocitne). Ak máme poznať pravidlá fungovania v spoločnosti, mali by sme textom, ktoré ich upravujú, rozumieť. Sú určené nielen právnikom, ale aj občanom. Tým sa tieto texty výrazne odlišujú od všetkých ostatných odborných textov, ktoré sú určené užšiemu okruhu používateľov (napr. odborný jazyk a termíny v oblastiach ako je fyzika, medicína, biológia, chémia, jazykoveda a podobne). Dalo by hovoriť o osobitnom právnom štýle, ale nie o právnom jazyku (v slovenskom jazyku...). D. Slančová (1999) poukazuje na sociálne podmienenú diferencovanosť súčasnej slovenčiny, ktorá sa reflektuje v zložitej rôznorodosti štýlov. Okrem toho poukazuje na pribúdanie nových štýlov a profiláciu medzištýlových útvarov a prechodných pásem a na dôležitý fakt, že nemožno viesť priamu úmeru medzi funkčnými štýlmi a lexikálnymi prostriedkami.

K. Valová (2000) v súvislosti s termínom právny jazyk uvádza, že jazyk používaný v právnych predpisoch by sme mali nazývať jazykom právnych predpisov, ale vzhľadom na to, že väčšina autorov zaoberajúca sa uvedenou problematikou používa termín právny jazyk, sama vo svojom príspevku na označenie jazyka právnych predpisov používa termín právny jazyk. „Právny jazyk sa dá charakterizovať ako špeciálna lexikálna a štylistická súčasť slovenského spisovného jazyka, ktorého dôležitým znakom je jeho vecná konštantnosť (časová už menej) týkajúca sa najmä právnych pojmov, čo vedie k tomu, že sa táto ustálená a všeobecne vžitá právna terminológia stáva neoddeliteľnou súčasťou jazykovej kultúry nášho národa, ako aj právneho vedomia občanov“ (ibid., s. 64). K. Valová dokonca pripúšťa aj existenciu právnej jazykovedy, ktorej hlavnou súčasťou je právna terminológia. (Pri čítaní textu *Občianskeho zákonníka* sme sa stretli aj s nespisovnými výrazmi a nekorektnými väzbami, a tak je otázne, či sa aj tieto „termíny“ majú stať „neoddeliteľnou súčasťou“ jazykovej kultúry Slovákov, napr. *prehlásenie, odstavec, vadný a bezvadný výrobok, včetne, ujednanie; domáhať sa na obci, behom konania,*

pre oslobodenie od dane, zaviazaný z konania sám, zmluva o dielo, záložné právo k veci, ak vkladateľ po dvadsať rokov s vkladom nenakladal... atď. [porov. Imrichová, 2013]).

2 Odborný jazyk a termíny

Každá vedná oblasť pracuje s terminologickým aparátom, ktorý je materiál-
nym/slovným nástrojom a prostriedkom na dorozumievanie sa medzi odborníkmi
prílišného vedného odboru. Každý vedný odbor si svoju terminológiu spracúva,
udržiava a spresňuje na rýchly a bezproblémový priebeh odborných diskusií, kto-
rých dôležitou súčasťou je presné pomenovanie pojmu na strane recipienta
a v rovnakom rozsahu a obsahu dekodovaný pojem na strane percipienta. Pres-
nosť, a tak aj rýchlosť a bezšumovosť odbornej komunikácie sa dosahuje vyme-
dzením jednak rozsahu terminologického aparátu, jednak vymedzením pojmu
konkrétneho slova/termínu. Odborný jazyk „je štýl komunikácie vedeckých, od-
borných a pracovných poznatkov“ (Slančová, 1996), „je to súhrn všetkých jazyko-
vých prostriedkov, ktoré sa používajú v určitom odbore na dorozumievanie medzi
odborníkmi, ktorí pracujú v tomto odbore“ (Hoffmann, 1987), „je to súhrn jazyko-
vých prostriedkov, ktoré sú viazané na určitú oblasť ľudskej činnosti, sú charakte-
ristické pre určitý špecifický štýl a odlišujú sa od iných štýlov“ (Drozd, 1973). Aj
tieto definície odborného jazyka jednoznačne poukazujú na jeho funkciu, a tou je
zabezpečenie komunikácie a sprostredkovanie informácie.

Podstatnou súčasťou odborných textov, za aké pokladáme aj texty právnych
noriem, je slovná zásoba (odborná slovná zásoba, termíny). Termín sa všeobecne
chápe ako pomenovanie pojmu v systéme pojmov niektorého vedného
a technického odboru; z hľadiska teórie komunikácie sa však upozorňuje na ich
funkčnosť, teda že sú to prostriedky odborného vyjadrovania. Termín (odborný
názov) je prvok slovnej zásoby pomenúvajúci pojem vymedzený definíciou
a miestom v systéme pojmov konkrétneho vedného odboru, techniky, hospodár-
stva a ďalších činností. Je to pomenovací prostriedok určený na odbornú komuni-
káciu a je to konvenčný (dohovorený) znak. Jeho význam nevyplýva z kontextu, ale
z definície. Termíny sú lexémy, v ktorých je prekrývanie sa lexikálneho významu
pojmom jednou zo základných požiadaviek. Na rozdiel od ostatnej lexiky sú termí-
ny vedome ovládanou zložkou, čo znamená, že na ich forme a význame sa dohod-
nú vždy príslušní odborníci, a potom sa musia záväzne v odborných textoch dodr-
žiavať. Keďže sa v odborných textoch vrátane textov zákonov používa spisovný
jazyk, za základnú vlastnosť termínu sa preto považuje spisovnosť. V oblasti termi-
nológie sa z ďalších vlastností termínov najčastejšie uvádza presnosť, jednoznač-
nosť, nosnosť, ustálenosť a viazanosť na určitý vedný odbor, motivovanosť, deri-
vatívnosť a krátkosť.

3 Znaký právnych pojmov

Slovná zásoba právnych textov nie je veľmi diferencovaná a je veľmi zhustená. Paradoxne však tento fakt nevedie k jednoznačnosti a zrozumiteľnosti, ale je výsledkom vysokej abstraktnosti a širokospektrálneho použitia. Problém vymedzenia právneho pojmu je zložitý proces, ktorý predpokladá jednak vymedzenie okruhu právnych pojmov, jednak ich overenie a konfrontáciu rozsahu/pohybu ich významu na základe funkcie vo viacerých zákonoch. Právny jazyk sa vyznačuje špecifickými právnymi pojmami, pod ktorými sa z jazykovedného hľadiska rozumejú slová alebo slovné spojenia, ktoré sú jazykovo správne, jednoznačné, presné, ustálené a zreteľné, no nemožno ich úplne odlišovať od pojmov prirodzeného jazyka najmä vzhľadom na funkčný zreteľ legislatívnych textov; sú to slová z bežnej lexiky či iného odboru, prevzaté do právnej normy. Tieto neutrálne slová sa v právnej norme definujú a nadobúdajú ráz právneho pojmu minimálne pre potreby normy, v ktorej sa vyskytujú. Ide teda o právne termíny v širšom zmysle slova, tzv. *všeobecne právne pojmy* (Imrichová, 2012, 2013), ktoré nadobúdajú konkrétny (a navzájom odlišný) význam v odlišných zákonoch a ktoré sa formálne zhodujú s lexikou bežného jazyka, pričom ich významový/obsahový rozsah je v rámci hlavnej sémy široko pohyblivý (napr. *konanie, nerozdielnosť, ujma na zdraví, značná škoda, škoda veľkého rozsahu, bez zbytočných odkladov, dobré mravy, povolenie na pobyt, štátny príslušník tretej krajiny*). Sú to neostre až vágne výrazy, no sú nepostrádateľné; svet noriem je totiž iný než svet faktov a v normách je potrebné použité termíny pre každý prípad reinterpretovať. Ide o potrebu spresniť rozsah pojmu, napr. aké konanie už prekračuje „nepatrnú mieru nebezpečnosti pre spoločnosť“ a podobne. Z uvedeného vyplýva abstraktná povaha právnych noriem, pretože majú/musia postihnúť nielen jediný konkrétny jav/skutok, ale vzťahujú sa na širší okruh spoločenských javov rovnakého druhu. Abstraktnosť by však nemala znamenať nepresnosť či nejednoznačnosť alebo neurčitnosť právnych noriem, ale naopak, je tu vylúčená akákoľvek neurčitnosť v právnej komunikácii. Právna lexika je vedome regulovaná lexika, ktorá vzniká a hierarchizuje sa definovaním, presným vymedzením pojmu v čase tvorby zákona. Význam termínov nie je v normách odborov s deskriptívnou terminológiou vymedzovaný definíciou, ale výkladom; ak by išlo o definíciu, musela by byť vo všetkých normách totožná. Tak sa stáva, že napriek vlastnosti jednoznačnosti a presnosti termínov v istom odbore existujú v právnej vede polysémické termíny. Napríklad termín *bezühonný* má odlišný rozsah významu. Živnostenský zákon č. 455/1991 Zb. v § 6 ods. 2 definuje bezúhonnú osobu takto: „Za bezúhonného sa na účely tohto zákona nepovažuje ten, kto bol právoplatne odsúdený za trestný čin hospodársky, trestný čin proti majetku alebo iný trestný čin spáchaný úmyselne, ktorého skutková podstata súvisí s predmetom podnikania, ak sa naňho nehľadí, akoby nebol odsúdený.“ Naopak, zákon o advokácii č. 586/2003 Z. z. v § 3 ods. 3 ustanovuje: „Za bezúhonného sa na účely tohto zákona nepovažuje ten, kto bol právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin,

a ak ide o obzvlášť závažný zločin, trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa, trestný čin prijímania úplatku, trestný čin podplácania a trestný čin nepriamej korupcie, ani ten, komu bolo odsúdenie za taký trestný čin zahladené alebo na ktorého sa hľadí, ako keby nebol za taký trestný čin odsúdený podľa osobitného predpisu.“ Z citátov vyplýva, že každá norma stanovuje iné kategórie trestných činov (iná šírka chápania trestných činov vzhľadom na bezúhonnosť) – majetkové či hospodárske trestné činy verzus každý úmyselný trestný čin. V právnych textoch nachádzame veľa polysémických termínov, ktorých význam je jasný, keďže sú motivované neutrálnou bežnou lexikou. Problém vzniká, ak sú takto motivované termíny na účely normy definované rozsahom či obsahom inak, ako sú ich prvotné a bežné významy, s ktorými percipient (za akého pokladáme aj bežného občana, na ktorého sa daná norma vzťahuje) „pracuje“, ako ich prvoplánovo vníma.

Viacvýznamovosť termínov v rámci rozličných vedných odborov je bežný jav, no problémom sa stáva, keď sa vyskytuje v rámci jedného odboru. V takom prípade na pochopenie účinnosti obsahu zákona nepomôže ani kontext. Potvrďuje sa potreba stálosti/ustálenosti právnych termínov, čiže ich zladovanie v pripravovaných normách s právnymi pojmami a termínmi v jestvujúcich a platných normách.

Zoznam bibliografických odkazov:

ABRAHÁMOVÁ, E.: Interpretáčnej postupy v práve. [Interpretive practices in law.] In: *Právny obzor*, 80, 1997, s. 498 – 504.

DROZD, L. et al.: *Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache*. [German technical and scientific language.] Wiesbaden, 1973.

HOFFMANN, L.: *Kommunikationsmittel Fachsprache*. [Means of communication jargon.] Eine Einführung. Berlin, 1987.

IMRICHOVÁ, M.: „Sloboda“ jazyka textov právnych noriem. [“Freedom” of language in the texts of legal norms.] In: *Slovo a obraz v komunikaci s detmi. Svoboda jazyka – jazyk svobody*. Ed. Radomil Novák. Sborník příspěvků z konference pořádané katedrou českého jazyka a literatury s didaktikou PdF OU a Kabinetem literatury pro mládež, jazykové a literární komunikace PdF OU 21. a 22. června 2012. Ostarav: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 87 – 92.

IMRICHOVÁ, M.: Možnosti a úskalia koncipovania slovníka právnych termínov pre bežného používateľa. [Possibilities and pitfalls of drafting a legal terms dictionary for the common user.] In: *Celoslovenské stretnutie jazykovedcov*. Časť-Papiernička 2013. (V tlači.)

KNAPP, V.: *Teoretické problémy tvorby československého práva*. [Theoretical problems of creation of the Czechoslovak law.] Praha 1983. Cit. podľa KOŘENSKÝ, J.: Tvorba právních předpisů a komunikativní problémy jejich uplatňování. [Lawmaking and communicative problems of their application.] In: *Slovo a slovesnost*, 56, 1995, s. 267.

Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky [Legislative Rules of the Government of the Slovak Republic.] (schválené uznesením vlády SR z 8. 4 1997 č. 241 a uznesenia vlády SR z 28. 11. 2001 č. 1130).

MISTRÍK, J.: Juristické texty. [Juristic texts.] In: *Text a kontext*. Prešov: Univerzita P. J. Šafárika 1993, s. 78 – 81.

PAVLÍČKOVÁ, E.: Protirečenia v právnom diskurze. [Paradoxes in legal discourse.] In: *Aktuálne otázky teórie diskurzu*. Eds. D. Antoňáková – V. Liashuk. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013, s. 299 – 305.

PAVLÍČKOVÁ, E.: The Existence of Paradoxes in Legal Discourse. In: *Slovak Studies in English I. Zborník z konferencie organizovanej pri príležitosti 80. výročia založenia štúdia anglistiky a amerikanistiky na FF Univerzity Komenského v Bratislave konanej 20. – 22. 10. 2004 v Budmericiach*. Bratislava: Univerzita Komenského 2005, diel 1, s. 150 – 158.

SCHNEIDEROVÁ, A.: Analýza interpretácie vybraných lexikálnych jednotiek – komentáre a riešenia [Analysis of interpretation of selected lexical items – Comments and Solutions]. In: *Zborník Teória a prax prípravy učiteľov anglického jazyka 8*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2010, s. 84 – 97.

SLANČOVÁ, D.: *Praktická štylistika*. [Practical stylistics.] Prešov: Slovacontact 1996.

SLANČOVÁ, D.: *Reč autority a lásky: reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa. Opis registra*. [The speech of authority and love: nursery-school-child directed speech. A register description.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 1999.

SLANČOVÁ, D.: Štýléma – Mistríkovské (a iné) inšpirácie. [Style – Mistríks (and other) inspiration.] In: *Slovenská reč*, 2011, roč. 76, č. 5 – 6, s. 300 – 310.

VALOVÁ, K.: Právny jazyk. [Legal language.] In: *Právny obzor*, 83, 2000, č. 1, s. 63 – 72.

Občiansky zákonník. [The Civil Code.] Zákon č. 40/1964 Zb. a Nariadenie vlády SR č. 87/1995 Z. z. In: *Zákony II/2004*. Žilina: Poradca 2004, s. 126 – 186.

Resumé

Language of legal texts, having regard to the specifics of the legal lexicon

Legal texts have their own specific features. The usage of legal vocabulary is influenced by the principles of exactness, strict objectiveness and informativeness. Every legal norm has to be all-inclusive and cover all possible situations it refers to. The paper deals with understanding of legal language as a specific kind of professional language as well as with the distinctiveness of its lexis and terminology.